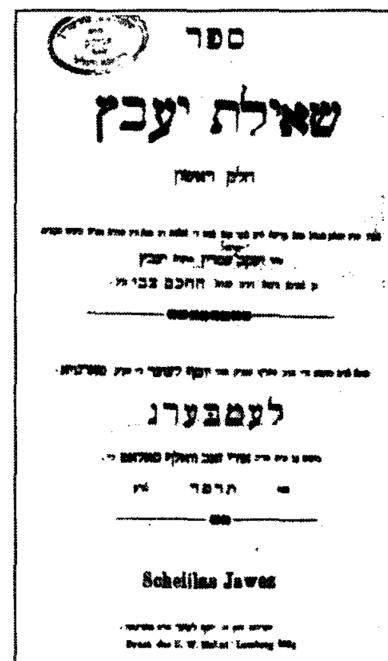

מגלה פni ה"מגלה פניט"

כבוד חכמי התורה לדורותיהם היה בעני האומה כנכט יקר ערך, כמרגלית שומרה מכל שומר, אשר חומה בצורה סביב לה. כך חייבה ההכרה הברורה, כי ראשיתה של פריקת על תורה מתחלת בפריקת על גודלי הדורות, מוסרי התורה ומוריו ההלכה. בסיפור שלפנינו מצינו, כיצד הטיב רבנו להכיר בטיבו של משכיל פורק על, מתוך משפט מזולש שביטה כלפי כבודו של רשי' וחכמי המדרש. פרשת ביקורו של האיש ההוא בבית הגרא", היא בכלל סיפור מאלף בפני עצמו, המAIR לנו את יחסו של הגרא"א לטיפושים מסוגו של זה.

"המגיד מהלוסק" או "אבא הלוסקר" כפי שכינוהו אחרים, הגה בספרי פילוסופים ונעשה כופר בדעותיו. בשימושו כמגיד היה דורש לפני העם דרישות של זופי, ובצבאו מדבריו דברי מינות. לפיכך היו רודפים אותו הבריות בכל מקום, עד שנאלץ לנדוד מעיר לעיר. כך הגיע לעיר ברלין, מקום מושב המשכילים הראשונים, והתוודע ל"חכם מנדلسון". מספרים כי הגיר יעקב עמדין, שהחזיקו לפסול ומסוכן ביותר, שיגר מכתב למנדلسון, ביום שನחשב עדין לאיש כשר, כאמור, כי המחזק את החלוסקר בביתו עבר על האזהרה "לא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו"¹⁹.

גם בברלין העיר לא החזיק האיש זמן רב, ושם לדרך פעמי, נד מקום למקום, עד ששמע את שמעו הגרא"א והחליט לנסוע לווילנא. את כל אשר קrho בווילנא, גם את נסיבות נסיעתו שמה, העלה החלוסקי עלי

19. ספר "הדרשה בישראל", לר' שמעון יעקב גליקסברג, ת"א ת"ש (עמ' שסח), מתוך מאמרו של שטניסלבסקי, ב"יוסחודה" הרוסי 1887. בספר "בכורי העתים" תקפ"ד, עמ' 237, הובא מכתב מהגר"י עמדין למנדلسון, ונראה שזו המכתב המדובר (שם נדף מתוך "המאספ" תקמ"ה), זיל שם: "רבו המתלוונים על מעלו שmagdal כלב - - -" (כך הוא בדפוס, לرمז על השמות מספר תיבות). לא כן בשנות תק"ל בטרם הקדיח מנדلسון את תבשילו שהגר"י עמדין החליף עמו מכתבי תורה, ראה שווי'ת "שאלת יעקב" ח"ב סימן קנה,.

גלוּן. הדרך שבה נתגלה מכתבו באקראי, הפך גם הוא לטיפור בפני עצמו²⁰, ונשתמר עבורה בזכותו הגייר יעקב צבי מקלנבורג, בעל "הכתב והකבלה"²¹.

מספרABA מהלוסק, כי כמה פעמים נזדמן לו לשמוע אנשים מהלילים את שם הגאון רבי אליהו מוילנא, "אשר בלבד עוצם גדוּ עד אין קץ בתורה, בנגלה ובנסתר, הוא גם חכם נפלא בכל החכמויות והמדועות, אחד לא נודע, כמו מעטא פיזיק, פיזיק, גם חכמת מוזיק, אין כל דבר נעלם ממנו, גם דקזוק לשון העברי וכו'". בתחילת

20. "עליות אליהו" הערכה לד, מאת הגייר י' מקלנבורג בעל "כתב והකבלה", ששמע זאת מהרי"ח אב"ד דברינבום ושוערין, שהעתיק המכתב מהגיאר יוחנן אב"ד קלעצאווע, תלמיד הגיאר צבי הירש אב"ד ברלין, שמע מרבו מעשה האגדת וgem העתקה ממנו. ומעשה שהיה כך היה: איש וילנא אחד הגיע לברלין, וסיפור כי בנסעו אל היריד בליפציג, קיבל מכתב מאת איש אשכנז השווה בוילנא, למוסרו לאחד מתושבי ברלין. את המכתב מסר לבנו של דין מדיני העיר, על מנת שהוא כבר יעבירו למשעו. אך כשקרה זה את הכתוב על המכתב, וגילתה שהוא מיועד לאח "החכם ר' משה מדוסוי", הלא הוא מנדلسון ראש משכilli ברלין, הביא את המכתב לאביו הדין. חכם הרב הדין בדעתו ואמר, איש זה חשוד בעינינו זה מכבר, והנה נkräתת לפניו הזדמנויות להכיר מותן המכתב המופנה אליו, מה טיבו האמתי. נטל הדין את המכתב ובא אצל רב העיר, הגיאר צבי הירש לויין, ואף הוא הסכים עמו, כי בצוירוף עוד גדול תורה יתרו את החומר דרבנו גרשום, כהיתר לשעה, ופתחו את האגדת. בפתחם גילו כי חתום על המכתבABA הולוסק, הנודע כבר לשם, והמכתב כתוב בלשון הקודש, מספר את אשר קrhoו בשלוש השנים מאז שנפרד ממנדلسון בברלין.

כיוון שקבעו הדינים את המכתב החליטו להעתיקו, ולאחר מסרווה לבנו של הדין על מנת שימסרו ליעדו, אלא שבינתיים אירע שמנדلسון הוצרך לשבת שבעה על אחד מקרוביו, וביקש רב העיר מבן הדין שימתין עליו, וימציאו למנדلسון בעת שהוא בא לנחמו, ואז יוכל לראות את תגובתו. כאשר פתח מנדلسון את המכתב, וראה מי הוא החתום מטה, נמנע מלקראו ורק אמר כמדבר אל עצמו, מה רוצה מני האיש הזה, והתחמק מעיני הנוכחים כאלו אינו יודע ומכיר כלל. אגב, גישה חמוקנית זו של מנדلسון מוכרת גם מקורות אחרים, ובאה לידי ביטוי בבדיקה על עמיונו נפתלי הירץ וויזל, שחשף ברבים את תכנית החשכה שלהם, ולא הבין כי מטרתם תושג ודока בהסתדרות מעוני החדים, ובאי חשיפת פרצופם האמתי לרבים.

21. בתחילת פורסם ב"עליות אליהו" שהטיפור היה עם המשכילה שלמה מימון. אלא שהגיאר י' מקלנבורג ביקש בשנת תרי"ט מהמונייל, לקרה הדפסה חוזרת של הספר, שיוסיף לצד השם "מיומו", את המלים "כמודומה הוא", כיוון שפרט זה לא ידוע לו בבירור שאכן הוא המשכילה המדובר, רק שכן היה נראה לו. ואכן העירו אז, כי מותן ספרו של מימון על תולדות חייו, נראה כי מעולם לא ראה את הגיאר. אלא הכוונה הייתה להציג המשכילהABA מהלוסק. ראה על כך ב"הכרמל", חובי ה', שבט תרל"ב, עמ' 234 (שם מזכירו בשם אברהם מהלוסק), ובחובי ט' עמ' 462, ובהערת המוציא לאור "עליות אליהו" במחזרות המאוחרות.

סביר, שכדרך הברית גם אלו מגזינים ומפליגים, אך כאשר שמע מהנה גם מאנשי דעה נאמנים, שמח בלבו, והחליט לשים פעמיו לוילנא, כדי לפגוש בו ולשםו מוחכמתו.

בגיעו למלוון בקרבת העיר וילנא, שבת את השבת במצוותה עם כמה תלמידי חכמים, ובמהלך סעודות השבת זכה לשםוע מהם חידושים תורה ערבים משל הגאון. ברם, כאשר גילתה להם את דבר נסיעתו, החלו לעוג לו באמרם: "כיצד תדמה בנפשך, אתה, מושחת הזקן ומוקף פאת ראשך, ומלבושך לבוש נבר, כי תזרוך על מפטן בית הגאון"²². לשמע הדברים נדהם ונבהל אבל לא התיאש, והוא החליט לשנות את טumo, ותכנן לבוא אל הגרא"א בדמות רב איטלקי, שליח מאות בני מדיננס.

לשם כך בדה מלבו סיפור על גוזרת המלכות באיטליה, לגרש את כל היהודים מארצם, אם לא יצליחו להשיב על טענותיהם כנגד העם היהודי ותורתו. והיותם ובמדיננס לא נמצא איש אשר בכחו להשיב חרופיהם דבר, הוחלט לשגרו אל הגאון מוילנא, אשר הוא כאיש האשכלהות ראוי להיות להם למלאך המושיע. כך הגיע האיש להכין את תרמיטו, בכתיבת חמיש עשרה אגרות ממונות אל הגרא"א מעת חמיש עשרה רבנים, כולם מכנים את השליה בתואר הרב מפודבא, מחבר ספר על שמות הנרדפים. כאשר מגמתו ברורה, הגיעו את השיחה עם הגרא"א לעניין חכמת הדקדוק.

22. ראה לעיל פרק "איש חסיד", בקטע "על משמר מנהגי ישראל", דבר השקפותו של הגרא"א על מלבושים נכרי, לפי עדות ה"חמי אדם": "וונהיינה כשגורו פה בקי"ק ווילנא, בעת המלחמה, שילבשו היהודים מלבושים עכו"ם, שמעתי מפי הגאון החסיד מורנו הרבה אלה ז"ל, שאמר דיהרג ואל יעבור", והוא כהכרעת הש"ך (ס"ק קנו מיו"ד ס"ק יז).

כיאור אגדות בכא קמא

על ייך איכטיג'

ליכטנו חנידל

הגר"א מוילנא

נטאג' פון נחי ה'ג' מורה דוד לודיא דל.

גלווה אלינו

שי מסחר על חזוחיק פרשת יהרו
וליקומדים קרים מדברי קדרשו גאנטזאים
בზוכר כי הדרת קרש, חמיוחס
לייטי הגרא"א זל.

זונא לודאס וחונה עיי שי'.

בהגיעו לוילנא נטל ההלוסקאי את המכתבים בידו, בא אל בית הגאון, וביקש משרתו להכנסו אל הקודש פנימה. הלה ניגש קודם לשאול את פי רבו, ושב לשאלו באיזה עניין מבקש לדבר עמו. כיון שכז, העדיף ההלוסקאי למסור לו את המכתבים כדי להעבירם לידי הגר"א, והשתמש בכך פנימה.

כעבור זמן נפתחו דלתות החדר, "זהנה איש לקרأتي - מתאר המשכיל - וראהו נורא, מוכתר בטלית ותפלין, ומכתבים בידו. ויעמוד על מפטן بيיחו, ולחדר אשר אני בו לא בא, שלום לא נתן לי, ועיניו לא נשא אליו להבית בפנוי, וישאלני על דבר השאלות, ובלשון הקודש דבר איתי".

ראואה לציון הזהירות המופלגת שנרג רבנו מפני עמידה בד' אמותיו של איש מפוקפק זה הגם שלא חיכו. בראשונה, נמנע מהכנסו אל הטרקלין עצמו, הינו חדרו שלו, והעדיף לצאת אליו. גם כאן, לא נכנס אל חדר ההמתנה בו שהה המשכיל, רק נשאר לעמוד "על מפטן בייחו". ולא עוד אלא שסירב לתת לו שלום, אף לא להבית בפנוי, רק הסתפק בשאלת עניינית, מה הן שאלותיו.

בתחילת הציג בפני רבנו שאלה אחת והמתין לתשובה, אך רבנו ביקשו להמשיך ולשאול, עד כי תמו כל השאלות. או אז החל הגאון בתשובתו לאמור: סך כל השאלות הוא שבעים ושלש, אבל באמת אין אלא חמיש עשרה. כי השאלה הראשונה עם השבעית, ושאלות העשרים וחמש והארבעים ושבע, אין אלא שאלה אחת. כך המשיך הגר"א ומינה את כל השאלות, ניתחם וחיברם לפי ענייניהם וטיבן, לא השמייט אפילו אחת.

בתארו זאת במכתבו, יצא האיש מכליו ברוב התפעלות: "בינה את חכמו, כמעט נעה מכח אנושי, לסקור בסקרה אחת עניינים עמוקים כאלה, ולהקלם למחוקתם על-פי דרכי הגיון". משניתה לסתור את דברי רבנו, בamaro "אולי ישיבו המתלוננים כך וכך", אמר לו רבנו "לא הבנת דברי, הט אוזnid ושמע עוד הפעם". רק משוחרר רבנו על אותם הדברים שנית, קלט האיש, כי כבר בדבריו הקצרים כלל רבנו תשובה גם לכל השאלות.

cashsimos הגר"א את תשובותיו, חש האיש כי בעצם "איןנו איתני בסבר פנים יפות", והחל ליסוג לאחר על מנת לлечת. אלא שברגע זה שאל הגאון, האם אכן חיבר ספר על שמות הנרדפים כנזכר במכתבים, והוא שיש להשיב לו בכחש, כיאמין כך הדבר.

* הגאון - ב' אליאק, דב בן דוד צבי (עמוד 107) 13676

הגאון

לשמע התשובה העמידו רבנו במחון, ודרש שיבאר לו ההבדל שבין הלשונות "שנון, שמחה, גילה, רינה, דעתה וחודה", המצויים בתנ"ך. משענה לשאלתו, תמה הגראי "הלא שכחת לבאר דעתה". השיב המשכיל, כי דעתה אינה לשון שמחה. טען רבנו כנגדו "הלא מקרה מפורש באיוב - לפני תדוצ דאבא", והשיב להה כי בעלי הפשט יבואוrho על דרך לשון חכמים "דץ ביה מידדי".

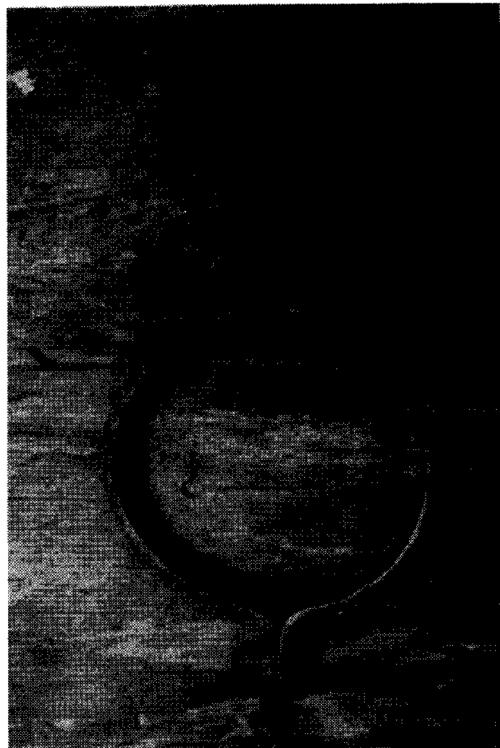
שב הגאון וזכה בו, "הלא רבנו הגדול רשי זיל", פירוש דעתה לשון שמחה", ואו אז חשף האיש את טלפיו, באמרו: "רשי לא השכיל לפרש על דרך פשוטו של מקרה".

כיוון שכן, מתאר ההלוסקי: "כרגע הרגשתי, כי אחזו רעדת לקול דברי, והשיב בקול עוז, הלא רבונינו הקדושים בעלי המדרש פירשו בלשון שמחה", ואף חזר על לשון המדרש בדבר עשרה לשונות של שמחה, ו דעתה בתוכם. שוב העז האיש את פניו, לדבר גם כנגד בעלי המדרש, אך רבנו הפנה לו עורף ושב לחדרו.

בדרכו חזרה אל המלון, בטרם הספיק להגיע אליו, כבר השיגוהו שליחי הקהיל, והזמיןוהו לדין תורה בבית הדין. שבעה זקנים מוכתרים בטלית ותפילין קידמו את פניו, כאשר אחד מהם קם ושאלו: **האתה זה אשר חרפת וגדפת על חכמי המדרש זיל, ועל דברת רבנו.**

"לא חירפתי ולא גידפתי", ניסה האיש להתחחש. אך משנשאל מה כן אמר, השיב כי רק אמר שאינם מפרשים על דרך הפשט. לדבריו, בו ברגע רמזו הזקן הדובר בידו, ושני גברתנים הוציאוcho החוצה למשך חצי שעה. כשהשיבוcho החוצה, קרא הזקן לפניו את גזר דין, לחיבבו במלכות ארבעים, כדי המבזה תלמידי חכמים.

גם משבוצע הגזר דין לא נחה דעתם, והוסיפו להוקיע אותו אל עמוד הקלו,

ה"קונע" הקבוע בקיר חצר
בית הכנסת הקדול בוילאי

אשר בחצר בית הכנסת. את צווארו הקיפו בסוגר הקבוע בקיר בית הכנסת, הוא ה"קונע" הידוע, ומעליו הדבקו כרזה, המודיעעה את דבר אשמתו כמו שהלעיג על דברי רבותינו הקדושים. שעה שהחלה חיצור להתאסף לתפילה המנחה, אז החל לחוש בעונש האמתי. כל הבא אל החצר בז' לו וקראו "פושע ישראל", והשפלו כראוי למי שהעיז פניו כנגד הקדוש והיקר לבית ישראל.

כדי להמחיש בעניין הנמען מה גודל ההשפלה, הוא מזכיר לו במכתבו: "הלא תדע כי אין ווילנא כמו ברלין, כי בוילנא המון רב, וכולם מקטנים עד גודלם יבואו לעת התפילה". רק ככלות תפילה המנחה, שיחררווה והוציאווה אל מחוץ לעיר.

לסיום מסכם ההלוסקי את רשמייו, כי עם כל הסבל שנגרם לו בעיטו של הביקור אצל הגרא", מוכרכה הוא לציין את האמת, "כי בכל חכמי הגויים ובכל מלכותם אין כמוamo²³".

23. ראה בפרק "המאבק בתנועת ההשכלה" כיצד המשכילים באשכנז, ואוח"כ ברוסיה, הטילו חיותם על אחים היהודים, וניסו לכפות את דעתם. גם בהקשר לסיפור הנזכר כאן, מצינו עובדה מעניינת. הרוב ב"ץ אלפס מוילנא, מספר בספר זכרונותיו "מעשה אלפס" (עמ' כח), כי כשהוציאו את ספרו "אבן שלמה", תולדות הגרא"ב באידיש, ווילנא תרמ"ב, סבלו המחברים מאד מהצנוריה המקומית ופקידיה היהודים. כי מלבד שמקחו את מה שנראה להם כנגד את הממשלה או הדת השלטת, השמיטו גם כל מה שנגד את השקפות המשכילים. בספרו על הגרא"ב ביקש להביא גם את הסיפור דין, אודות ההלוסקי המשכילי [-] שספר בתחילת על מימון, וככלUIL], אבל היה ברור לו שימחקוו. אך היוות שהוא עצמו היה המנהל והמגיה בבית הדפוס, הדפיסו שלא בידיעת מבקר הצנור. משגנורה ההדפסה, נדרש לפि החוק להגשים את הספר עם הכתב-יד אל המבקר, לשם השוואה ביניהם, ורק אחרי אישור שלו תאשר הצנוריה את הפצתו בעולם.

ארכובוטיו נקשרו זו לזו מרובה פעד, בלבתו אל המבקר עם הכתב-יד וועתק מהספר. כי אם יגלה שנדפס הספר ללא רשותו, הרי מלבד שיורה לקרווע את העמוד ההוא מכל העותקים, עוד צפוי לו עונש כבד כמו שעבר על חוקי הצנוריה. "אבל - מספר ר' בן-ציוון - בטחתי בזכות הגרא"א זו", שלא יאונה לי כל אסון".

ואכן, כמו שאמרו חז"ל "בכל עשה הקב"ה שליחותו", בעין זה עשה שליחותו ע"י לבו של המבקר. שכן כאשר נכנס רב"ץ אלפס אל חצר ביתו של המבקר, התנפל עליו כלבו וביקש לנשכו. בעל הבית שהבית במוחה מעבד החalon רץ לחצטו משינוי הכלב, וכי להרגיעו את רוחו מ"קבלת הפנים" הזו, הסתפק בשאלת גריידא, האם הנדפס אכן توאמ לכתב-יד. אלפס הרciין את ראשו לאישור, והמבקר מיהר לכתוב לו דוח' חיובי. עם כתוב זה הגיעו אל משרד הצנוריה, והאישור להפצה ניתנו לו על אתר. "ראיתי בזה השגהה פרטית" - סיכם רב"ץ את סיפורו. (יצוין כי בסוף הס' "פירושי הגרא"א" על שיר השירים, בהוצאה הגרא"ש ברעוודה, י-ט תשנ"ז, עמ' ש' שהערה מג, הביא סיפור דומה מפי השמועה, אודות הגרא"ש מלצן. ברם, מפי